

OLÁH-FENYVESI JUDIT ÉS MELEG GÁBOR

Ünnepeink újratöltve

„Az ünnep megemlékezés az egyén vagy közösség szempontjából fontos eseményekről. Az ünnep az öröm vagy a gyász alkalma...”

(GLATZ 1992)

BEVEZETÉS

Iskolai ünnepet, megemlékezést szervezni nem kis kihívás: egyszerre követelmény a hagyomány és megújulás, a befogadhatóság és teljesség. Az írás apropója 1956. október 23. hatvanadik évfordulója. Ugyanakkor arra teszünk kísérletet, hogy inspirációt adjunk mindenkinek, aki megemlékezés szervezésébe kezd – alkalomtól függetlenül.

A szerzők gyakorló pedagógusok, egyben a Kontraszt Műhely tagjai, így tehát saját tapasztalatok, kipróbált formák kerülhettek a gyűjteménybe. Ezzel együtt nem sablont kívánunk mutatni, sokkal inkább építőelemeket, melyek tetszés szerint, idő, kedv és csoport függvényében variálhatóak, alakíthatóak. Biztosan akad olyan építőelem is, amely távol áll az adott csoport érdeklődésétől, a diákok habitusától, esetleg a felkészítő tanár személyiségétől. Ez nem hibája az adott csoportnak, nem gyengeség a pedagógus részéről. Sokkal inkább sajátosság, aminek a figyelmen kívül hagyása lenne hiba. Vagyis ne tekintse senki univerzális varázsszernek a bemutatott formákat, ötleteket!

A felosztásban igyekszünk számba venni sok lehetséges elemet, de biztosak vagyunk abban, hogy sosem lehet teljes egy ilyen gyűjtemény. Ráadásul az inspiráció akkor a legizgalmasabb, ha tartozik hozzá visszacsatolás, ha a tapasztalatok új inspirációt jelentenek, ha az építőelemek újakat szülnek. Épp ezért létrehoztunk a legnagyobb közösségi oldalon egy zárt csoportot azzal a céllal, hogy a csoport tagjai megoszthassák egymással ötleteiket, tapasztalataikat, forgatókönyveket, videókat, szövegeket és óraterveket. A csoport neve Tanári töltőállomás, amihez bárki csatlakozhat. Ez a felület reményeink szerint összeköti az iskolákat és a kollégákat, hidat képez a gondolatok között. Hisszük, hogy ez erőt és inspirációt adhat a mindennapi feladatunkhoz, a tanításhoz.

A tanulmány szerkezete a különböző formákat követi, azon belül tettünk javaslatot arra, hogy egy-egy elemet mely korosztály esetében ajánlunk. A formák sok esetben több korosztálynál is használhatóak, a különbség csupán a felhasználás módjában áll.

HOGYAN KEZDJÜK?

Ha megemlékezést szeretnénk létrehozni egy közösség számára, fontos kérdés az, hogy hogyan is induljunk neki.

Nem vagyunk könnyű helyzetben, hiszen diákjaink esetében is a közösségi értékek helyett egyre inkább az egyén válik fontossá. Tomka Miklóst idézve: *„A világ egyetlen stabil pontot kínál az egyénnek: önmagát. Az Én válik a végső vonatkoztatási ponttá. Jobb híján az ember önmaga köré rendezi a világát.”* Épp ezért értékelődnek fel az egyéni és pozitív ünnepek (névnap, születésnap, karácsony), melyek nélkülözik az elmúlás, a halál gondolatát. Az iskolai megemlékezések ezzel szemben közösségi ünnepek, ráadásul

nemzeti ünnepeinkhez hozzátartozik a bukás és a halál gondolata, sőt műsoraink jellemző kereteit, a Himnuszt és a Szózatot is átjárja a balsors, a bűnhődés, meghatározó motívum bennük a sír.

Bizonyára evidencia, de talán nem árt emlékeztetnünk magunkat: muszáj tekintettel lennünk a befogadókra, akik pozitív, egyéni ünnepekre vágyanak. De nem csak ezekre a belső tényezőkre kell figyelnünk. Fontosak még a közösség sajátosságai: életkor, létszám, érdeklődési terület, stb. Befolyásolja a megemlékezést annak lehetséges helyszíne és időtartama is.

A fentiek mellett meghatározó még, hogy kik lesznek a társak a megvalósításban, mely évfolyam diákjai, van-e erre rendszer az iskolában. Ha nincs, akár mi magunk tehetünk erre javaslatot: ez akár azt is eredményezheti, hogy nem mindig ugyanaz a kolléga készíti majd az ünnepi műsort.

Ezek után fel kell mérnünk a megemlékezés létrehozásához rendelkezésre álló időt. Egyik kollégánk két munkanap alatt hozott létre egy közel 30 perces megemlékezést. Ez a két munkanap a gyerekekkel töltött idő volt, természetesen az előkészület hosszabb volt ennél. Ezt azért említjük meg, hogy világos legyen: a gyerekekkel folyó munka hatékonyságát nem a ráfordított idő mennyisége határozza meg, hanem sokkal inkább a gondos előkészítés.

Érdeemes tisztázni, hogy önmagunk számára mi az érdekes az adott ünnepben. Mitől lehet fontos nekem? Mit üzen, hogyan szólít meg engem? Ebből az a kérdés is következik, hogy mi lehet fontos az ünnepség többi készítőjének. Vajon mi lehet érdekes a megemlékezésen résztvevő diákoknak? Mivel tudnak azonosulni? Esetleg mivel nem?

Végül talán az egyik legfontosabb kérdés, mely minden pedagógiai folyamat esetén elengedhetetlen: mi a célunk? Itt érdemes megállni egy kicsit, hogy áttekintsük a lehetséges válaszokat. Cél lehet az ismeretközlés a megemlékezés által egy történelmi eseményről. Nagy valószínűséggel erre nyitottak a legkevésbé a diákok. Egy másik cél az élményszerzés egy eseményről: legyen saját élményük a tanulóinknak, mozgassa meg őket érzelmileg, hasson rájuk. Egy-egy ünnepség serkentheti a társadalmi aktivitást, formálhatja a nemzeti identitást. További cél lehet akár valamilyen erkölcsi tanulság megfogalmazása: döbbenjen rá arra, hogy milyen fontos érték az összefogás. Esetleg legyen közösségkovácsoló ereje! Erősítse nemzeti öntudatunkat! Legyünk büszkéek a hőseinkre! Alkossanak a résztvevők valami kézzelfoghatót, maradandót!

E sok kérdés megválaszolása minden bizonnyal közelebb visz minket ahhoz, hogy a cél ismeretében megfelelő formát tudjunk választani.

A FORMÁK CSOPORTOSÍTÁSA

Tapasztalatunk szerint az iskolai megemlékezéseket négy csoportba sorolhatjuk:

- ünnepi műsor készül, amit vagy kisebb csoportokban, vagy együtt néz, esetleg hallgat meg az iskola teljes diáksága
- osztályprogramon vesznek részt az osztályközösségek külön-külön (természetesen ez lehet iskolán belüli és kívüli is)

- az előző két forma keveréke, nevezzük interaktív közösségi témanapnak: kisebb közösségek vetésforgóban különböző állomásokon mennek keresztül, produktumok jönnek létre, s ezeket aztán egy bemutató keretében meg is mutatják egymásnak
- egyéni megemlékezés, melynek során nem egy közösségben találkozunk az ünneppel, hanem egyénileg: egy tabló vagy egy ünnepi kiadvány elolvasásakor, egy üzenőfal használatakor, esetleg egy kiállítás megtekintése esetén.

Jellemzően az első csoportba sorolható megemlékezésekkel találkozhatunk az iskolákban, de nem hagyható figyelmen kívül a többi forma sem, különösen általános iskolákban.

E lehetőségek is rávilágítanak arra, hogy érdemes távolabbról ránézni megemlékezéseinkre. Egy tanuló jellemzően 12-13 ünnepséggel találkozik diákévei alatt egy-egy témában. Vajon ezek milyen nyomot hagynak benne? Ha megkérdezzük öregdiákjainkat az iskolai ünnepekkel kapcsolatban, milyen emlékeik vannak? Sokszor kaptuk azt a választ, hogy a megemlékezések unalmasak, és rendkívül távoliak, nem a diákoknak szólnak. Vannak, akik ilyenkor inkább nem mennek iskolába, mert értelmetlennek gondolják ezeket az alkalmakat, hiszen poros, régi események megidézése történik, amit alig lehet látni és hallani. Ezeket az ünnepeket némán, szomorú tekintettel kell végigállni, ráadásul mindent körülölel a Himnusz melankóliája és a Szózat halálközpontúsága. Mit is várunk egy életteli szerelmes kamasztól? Hogyan is szólíthatnánk meg a hamvveder jelentését kereső alsósokat, akik alig várják, hogy fogócskázhassanak?

Reményeink szerint ez a gyűjtemény épp abban tud segíteni, hogy a diákjaink szemével tudjunk ránézni ezekre az alkalmakra. Ez a nézőpontváltás segíthet abban, hogy igazán a mélyére áshassunk egy-egy ünnepnek.

2015-ben egy műhelymunka keretében dolgoztunk pedagógia szakos hallgatókkal. Azt kértük tőlük, hogy határozzák meg, milyen egy jó megemlékezés. Akkor a következő válaszok születtek: legyen hagyományos és meglepő egyszerre, képviseljen értéket, legyen élményszerű, közösséget teremtő, átélhető, szakítsa ki a résztvevőket a hétköznapiakból, végül pedig legyen rövid. Nem állítjuk, hogy minden megemlékezést e lista szerint kell létrehozni, de talán érdemes végiggondolni ezeket a szempontokat is.

A továbbiakban a fenti négy csoportban rejlő lehetőségeket, azok építőelemeit vizsgáljuk meg. Azt keressük, hogy milyen eszközökkel érhető el az, hogy valódi találkozás jöjjön létre az ünnep és a résztvevő közösség között.

A) Ünnepi műsorok

Az első csoport a legismertebb és legelterjedtebb. Alapvetően két megközelítéssel találkozhatunk ünnepi műsor létrehozásakor. Az egyik esetben a műsorkészítő tanár rendezőként van jelen: van egy határozott víziója, s ezt a gyerekek a tanár kéréseinek megfelelően valósítják meg. Ebben az esetben „biztonságos” formáról beszélhetünk, hiszen pedagógusként biztonságban érezhetjük magunkat, mivel magunk irányítjuk a folyamatokat.

A másik eset ennél kicsit nehezebb, kevésbé kiszámítható, de rendkívül izgalmas: a közösség alkotja a műsort. Ez nem azt jelenti, hogy a diákok azt csinálnak, amit akarnak. A tanár azonban leginkább facilitátor, nem pedig rendező. Inkább kérdez, mint állít.

Természetesen a vízió itt is adott, de nem a koncepció „betanításáról” van szó, sokkal inkább közös alkotásról. A műsor a gyerekek válaszaiból, gondolataiból, érzéseiből építkezik. Ez nyilvánvalóan sokkal időigényesebb, ám ezáltal a résztvevők bevonódása lényegesen nagyobb. Megjegyzendő olyan helyzettel is találkoztunk, amikor egy közösség maga kívánt műsort létrehozni facilitátor nélkül, pontosabban a rendező maga is diák volt. Ebben az esetben is fontos persze a tanári támogatás. Az általunk ismert „diák megemlékezések” rendkívül emlékezetesek és sikeresek voltak.

A különböző eszközöket nem választottuk szét a fentiek szerint rendezői és facilitatori eszközökre, hiszen valamennyi használható mindkét megközelítés esetén.

Drámai szituáció használata

Nehézség: Ha nem kész anyagot használunk, akkor időigényes összeállítani, megírni egy saját műsort, még akkor is, ha történelmi helyzetekkel, vagy épp dokumentumokkal dolgozunk.

Leírás: Mindenképp érdemes egy készülő műsorhoz egy vagy több drámai szituációt keresni, hiszen ez segíthet abban, hogy átélhető, izgalmas megemlékezés szülessen. Épp ezért kicsit dramaturggá is válunk ilyenkor. Minél általánosabb a forró helyzet, annál inkább átélhetik a befogadó diákok. Nemzeti ünnepeinkkel kapcsolatban ilyen általános drámai helyzetek lehetnek: elnyomás, szembenállás a túlerővel, lázadás, buzdító beszéd, összefogás, megtorlás, menekülés, bujdosás, döntéshelyzet, elválás, gyász, győzelem, és így tovább. Gavin Bolton *A tanítási dráma elmélete* c. könyvében (BOLTON 1993) a színház alapelemeiről ír. Ő három kategóriát különít el: feszültség, kontraszt, szimbolizáció (mindez átszőve konfliktussal és meglepetéssel). Az első kettőt a drámai szituáció megteremtéséhez tudjuk használni. E tanulmány keretei nem teszik lehetővé, hogy a színházi dramaturgiával elmélyültebben foglalkozzunk. Ám nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt, hogy a megemlékezések sokszor színpadi előadások. Vagyis kikerülhetetlen az, hogy áttekintsük a továbbiakban a színházi eszközöket.

Kapcsolódás '56-hoz: Az októberi eseményekkel kapcsolatban sok drámai szituációt találhatunk: a tüntetés, amit engedélyezett az MDP, majd betiltotta, aztán újra engedélyezte, a kijárási tilalom ellenére utcán lévő kisember, Nagy Imre és Kádár János ellentmondásos viszonya, a „pesti srácok” és a szovjet katonák, az MDP budapesti bizottságának épülete előtti harc (ÁVH-s katonák és nemzetőrök harca, a mentősök érkezése), az ÁVH-s katonák holttesteinek meggyalázása, az épületben megbújó pártfunkcionáriusok menekülése, Kádár „elrablása” Moszkvába, Nagy Imre tárgyalása, Mansfeld Péter halálbüntetése, a szovjet katonák átállása. A sor természetesen szabadon bővíthető.

Szerkesztett játék

Nehézség: Szintén időigényes egy ilyen típusú anyag összeállítása. Ráadásul kellene hozzá ügyes versmondók és megfelelő hangosítás is.

Leírás: Fontos elkülönítenünk a szerkesztett játékot a szerkesztett műsortól. Ebben a megkülönböztetésben műsornak nevezhetjük a verses összeállítás felolvasását, elmondását. A szerkesztett játék ennél bővebb: stilizált mozgások, állóképek, tablók, zene,

népi játék egészítheti ki a szövegeket. A készítő jellemzően több szövegből állítja össze a játékot. Csábító forma, hiszen nagyon sok szöveg elérhető egy-egy ünnep kapcsán, ugyanakkor sok veszélyt is rejt magában. A szövegek elmondása ugyanis még nem jár együtt a legtöbbször élményszerűséggel. Ráadásul ritka az, hogy egy intézményben sok jó versmondó segíti a műsor létrejöttét. Tapasztalatunk szerint a szerkesztett játék szövegeinek monotonitását érdemes megtörni, ami által izgalmassá és élményszerűvé válhat a megemlékezés. E témában említésre érdemes Gabnai Katalin munkássága, egyetemi előadásai. Összefoglalva figyelemelhívó eszközök lehetnek a következők:

- Ritmusváltás: megváltozik a szöveg/zene ritmusa, ez dinamikát ad a játéknak
- A szöveg mellett játék a hanggal, a térrel és mozgással, a fényvel: ezek kiegészíthetik, ellenpontozhatják is a szöveget (hang esetén kiemelendő a hangkulissza, azaz hanghatások a környezet érzékeltetése érdekében, a térrel kapcsolatban az irányok, pl. átlós elrendezés, a tér mélységében való használata, a fény esetében a színek, a kiemelés, vagy épp az eltakarás)
- Élő énekszó, élő zene: az „itt és most”-nak rendkívüli ereje van; különösen jó szolgálatot tudnak tenni a népdalok, illetve az idősíkok váltakoztatása (egy másik kor emblematis dala hangzik el, ezzel is hidat verve a két esemény közé)
- Kontraszt: az ellentétes illesztésnek erős drámai hatása van, de lehet kontraszt a látvány és a szöveg között, a mozgások között, a szereplők között, megjelenhet a kontraszt a térben, stb.; bárhogy is legyen, alkalmazása mindenképp feszültséget teremt
- Tömegmozgások: rendkívüli ereje van pusztán annak, ha egy 30 fős közösség egyszerre mozdul meg, ilyen hatása lehet a nagy mozgásoknak, átfutásnak a színpadon, felrohanásnak vagy lerohanásnak a színpadról, vagy amikor egymás felé fut két csoport, és hirtelen megállnak egy állóképben, stb.

Néhány szempontot említünk még, amire fontos ügyelni szerkesztett játék készítésekor:

- A szövegek legyenek homogének, különben széttörik a játék (ehhez kapcsolódik a szövegek minősége is – nem tanácsos rossz szövegekkel dolgozni, még ha nehéz is pontosan definiálni ezt a minőséget).
- Kapcsolódjanak tartalmi és/vagy formai motívumok által.
- Egy szövegre is felfűzhetjük a játékot – ebben az esetben a fő szöveghez illesztünk más műveket.
- Kihagyhatatlan a szándékos dramaturgia (vagyis a nézői figyelem befolyásolása). Íveket húzunk a szövegek, mozgások, hangok segítségével; másképpen fogalmazva sűrűsödési pontokat jelölünk ki, felépítjük a játékot: kiemelünk feszült csúcspontokat, gyors és lassú részeket, és így tovább.

Kapcsolódás '56-hoz: Számptalan kiadvány segíti a pedagógusok munkáját, melyek bőséges válogatást adnak a korszakhoz kapcsolódó szövegekből. A rendelkezésre álló anyagok ki is egészíthetők más szövegekkel: Például a mozgalmi szövegekkel, a nagy októberi szocialista forradalom alkalmából készült művekkel, „hazánk felszabadulásának évfordulója” által ihletett versekkel.

A szerkesztés által sajátos érzések párosíthatók: meglepő, váratlan szövegek is beleapplikálhatók egy ötvenhatos játékba. Például Nagy Imre perének ítélethirdetésekor a bíró József Attila *Altatóját* is mondhatja. Egy másik szöveg, Szőcs Géza *A pesti srácok* című műve már önmagában megteremti a szöveggöztiséget, játékba hozva gyerekkori olvasmányélményeinket (*A Pál utca fiúk* című regény szereplői szólalnak meg). Megindító lehet egy propaganda szöveg alatt Nagy Imre jelképes eltemetését megmutatni, vagy esetleg egy Kossuth-nóta megjelenése egy ötvenhatos műsorban. Érdeemes nagy gondot fordítani az emblematikus szövegekre („piros a vér a pesti utcán”, „hol zsarnokság van”, „mennyből az angyal”). Ezek a mondatok könnyen válnak üres szólammokká. Fontos kérdés, hogy hogyan tölthetjük meg őket tartalommal. Ügyeljünk tehát arra, hogy a „kötelezők” ne csak azért kerüljenek be egy ilyen válogatásba, mert már hozzátartoznak az ünnephez!

Rítusjáték

Nehézség: A rítusjáték elvont forma, amely eleinte szokatlan lehet tanárnak, játszónak és befogadónak is egyaránt.

Leírás: A rítus szót eredendően vallási szokásokra használták, ám tágabb értelemben ismétlődő, szabályozott cselekvéssort értünk rajta, amely valamilyen jelentés hordoz. Ezt a jelentést jellemzően ismeri az egész közösség. Épp ezért a rítusnak közösségteremtő funkciója is van. Az emberi élet nagy rítusai a születés, felnőtté válás, házasság és halál kapcsán tartott ünnepek. Sokszor egy-egy családnak is lehet saját rítusa. Egy megemlékezés esetén minden olyan eseményből készíthetünk megjeleníthető szertartást, mely meghatározó volt az adott személy életében, esetleg a megidézett történelmi helyzetben, ezáltal érdemes kiemelni, eljátszani. A rítusjáték tehát egy stilizált cselekvéssor, melynek elemei jelképesek, kevésbé valóságosak.

Kapcsolódás 56-hoz: Az ötvenhatos események kapcsán rítusjáték készülhet a Kossuth téri sortűzről, Nagy Imre temetéséről, első és második újratemetéséről, a szovjet megszállásról, egy halálos ítélet végrehajtásáról. Megindító lehet egy fiatal búcsúzásának szertartása, aki épp nyugatra készül: játék fehér kendőkkel, bőrdönddel, akár az elpakolás részleteivel és az *Elindultam szép hazámból* kezdetű népdallal. A akusztikus háttér változtatásával a búcsú jelentése is megváltozik: milyen más hangulata lesz ennek a búcsúzásnak, ha Erdős Virág *Ezt is elviszem magammal* című szövege szól. Vagy akár Demjén Ferenc *Sohase félj!* című műve.

Keretjáték

Nehézség: Időigényes forma

Leírás: Izgalmas lehetőség keretbe illeszteni a megemlékezést. Ezzel emelkedetté tehetjük a műsort, vagy közelíthetjük napjainkhoz is, ha a jelen adja a műsor keretét. Ez a forma segíthet abban, hogy személyesebb legyen a megemlékezés: a befogadók lássák, érezzék, hogy róluk és nekik is szól az adott ünnep. Gyakori keret, hogy a játszók épp arról beszélgetnek, hogy ünnepséget kell készíteniük. Különösen izgalmas, ha ez a beszélgetés egyben a megemlékezés témájával analóg helyzet.

Kapcsolódás 56-hoz: Álljon itt egy ötlet keretjátékra, melyben az osztályfőnök testesíti meg a Szovjetuniót, aki elnyomja az osztályt, nem engedi, hogy kibontakozhassanak. Időnként úgy tesz, mintha engedményeket tenne, adna beleszólást abba, hogy milyen legyen a műsor, de ezeket rendre visszavonja, végül szinte hisztérikusan büntet.

Bábjáték

Óriásbáb a Kontraszt Műhely egyik drámafoglalkozásán

Nehézség: Az idősebb korosztály gyerekesnek találhatja a bábok használatát. Továbbá időigényes lehet a bábok létrehozása.

Leírás: Természetesen a báb nem kizárólag gyerekeknek szóló előadások kelléke. Vagyis nem csupán mesék szereplőit jeleníthetjük meg különböző bábtechnikák segítségével. E tanulmány keretei szűkösek ahhoz, hogy tételesen bemutassuk a különböző bábtechnikákat, inkább csak a bábhasználatot, mint érvényes lehetőséget szeretnénk felkínálni. Mi indokolhatja a báb vagy bábok használatát? Lehet, hogy nincs olyan karakter, aki hitelesen meg tudná jeleníteni az adott szereplőt. Esetleg olyan figuráról van szó, akivel nem lenne jó azonosulni. Vagy olyan változásokon megy keresztül a bemutatott személy, amelyet nehéz lenne másként megmutatni. Az is lehet, hogy ezzel hozunk létre tömeget. Bármilyen is indokolja döntésünket, nagyon izgalmas világba csöppenünk, hiszen számtalan játéklehetőséget kínál a báb, amiben érdemes elmerülni. Természetesen ne csupán a fakanálra ragasztott sziluettekre, vagy kesztyűbábokra gondoljunk. Egy egész iskolát megmozgató ünnepségen ezek kevésbé látványosak. Ezzel szemben egy papírmásé fej

partvisnyélen, vagy újságpapír kötegekből ragasztott, mozgatható kézzel és lábbal rendelkező figura már látványra sem szokványos.

Kapcsolódás '56-hoz: Kit lehet érdemes bábként megjeleníteni? Adja magát Kádár János. Az ÁVH tagjait és a tüntetések résztvevőit szintén célszerű lehet. De Sztálinról is készülhet óriásbáb, akár csak a fejét megjelenítve.

Mozgóképhasználat

Nehézség: Könnyen válhat unalmassá, hiszen érzelmi azonosulásra ritkán készítetik a befogadót a megemlékezésekhez fellelhető videóanyagok.

Leírás: A különböző videómegosztó portálok rendkívül sok fotósorozatot és mozgóképet kínálnak felhasználásra. Ezekkel valószínűbbé, színesebbé válhat a megemlékezés. Azért vigyázzunk arra, hogy a felhasznált képi anyag ne csak zárvány legyen. Fontos tudnunk azt is, hogy miért használjuk az adott felvételeket, mit szeretnénk elérni, szolgálja-e ténylegesen az anyag a céljainkat. Érdemes arra törekednünk, hogy a vetített anyag kapcsolatba kerüljön a színpadi történésekkel (ha vannak). Még erősebb hatása lehet egy-egy dokumentum kivetítésének, ha összekapcsoljuk más élő akusztikus elemmel, népdallal, más hangkulisszával. A vetítés akár fontos dramaturgiai elem is lehet: egy szereplő gondolatait jeleníti meg, vagy épp a főhős visszaemlékezését látjuk. Mozgókép használata esetén ki kell térnünk a vetítés módjára is. Vetíthetünk vászonra, emberekre (természetesen a vetített kép és az emberek kapcsolatba is kerülhetnek egymással (pl. felirat jelenik meg a játsszók fehér ruháján). Kisebb dobozokból is létrejöhet egy vetítőfelület, ebben az esetben a dobozoknak lehet más további funkciójuk is, felépíthetik a játsszók, sőt, le is dönthetik a megemlékezés egy pontján. S ha már a vetítésről szó esett, idekíváncozik az árnyjáték is, mint sajátos technika. Sok kísérlettel jár, míg eldől, hogy milyen fényviszonyok között milyen beállításokkal érdemes használni az eszközt. Ugyanakkor számtalan lehetőséget rejt magában a vászonra/falra vetülő árnyék.

Kapcsolódás '56-hoz: A felvételeket úgy is használhatjuk, mintha a főszereplő emlékei lennének. Vagy épp korabeli híradó részlet. Készíthetünk interjúkat is ötvenhat hőseivel kapcsolatban. Kérdezhetjük az utca emberét is, használhatunk anyagokat sokféle archívumból. A sortűz életre kelhető árnyak segítségével is. Ha magunk szerkesztünk vetítési anyagot, jó szolgálatot tehetnek diákjaik nagyszüleinek gyerekkori képei. Zorán Volt egy tánc című dala adhatja a vetítés akusztikai háttérét. Drámai ereje lehet, ha egy ponton a fekete-fehér képek átúsznak színesbe: mai gyerekképeket látunk. Ma ki vállalná? Ugyanennek az anyagnak egészen más hatása lenne, ha - az 1956-os Emlékév imázsfilmjéhez hasonlóan – diákok/gyerekek mondanának egymás után csupán annyit, hogy „Köszönjük!”

Akusztikus elemek

Nehézség: Könnyen lehet érthetetlen vagy hosszú egy zenei bejátszás, erőtlen egy közös dal.

Leírás: Már több ponton utaltunk egy megemlékezés „hangsávjára”. Érdemes elkülöníteni a különböző elemeket.

- szövegmondás külön vagy együtt (számtalan variációban)
- ritmizált szövegek
- hangkulissza (hanghatások a környezet érzékeltetése érdekében)
- ritmus zajokból
- élő hangszeres „megszólalás”
- bejátszott szöveg vagy zene

Érdeemes nagy hangsúlyt fektetni ezekre az elemekre, hiszen sokszor korlátozott az ünnepi műsorok hallhatósága, ami rendkívüli módon megnehezíti a befogadást.

Kapcsolódás 56-hoz: Sok evidens és kevésbé evidens zenei alkotás áll a rendelkezésünkre. Nem tudunk mindent felsorolni, azonban néhány kevésbé kézenfekvő példát meg kell jegyeznünk. A népdalok jó szolgálatot tesznek a megemlékezéseken, itt téma szerint érdemes kutakodnunk: búcsúzás, elmúlás, lelkesítés, stb. Szintén izgalmas kapcsolatba léphetnek az ötvenhatos eseményekkel a különböző katonadalok, verbunkosok. Különösen alsó tagozatos diákokkal érdemes ilyen anyagokban gondolkodni. Megrendítő lehet a megemlékezés zárása az *Erdő mellett estvéledtem* című dallal. Hasonló hatása lehet a *Megkötöm lovamat* című népdalnak egy temetési szertartás alatt.

Térhasználat

Nehézség: Az előadás tere meghatározza az előadást, megköti az alkotó kezét. Erre a kötöttségre azonban lehetőségként is tekinthetünk.

Leírás: Ha színpadi műsort készítünk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül annak terét. Rendkívül sok aspektusról lehetne írni a térhasználat kapcsán: a szereplők egymáshoz viszonyított helyzete a térben, a tér berendezése (díszlet), a szereplők térformái, és így tovább. A terjedelmi korlátok miatt csak egy elemet emelünk ki: a színpad, pontosabban játéktér elhelyezését. Élhetünk szintbeli eltolással (egyes jelenetek lent, míg mások fent zajlanak), használhatunk pátszínpadot (a nézők a színpad két oldalán helyezkednek el egymással szemben), kör alakú színpadot, több kicsi játéktérrel. Bármilyen megoldást is választunk, leginkább a szokatlan formák keltik fel a megemlékezők érdeklődését.

Kapcsolódás 56-hoz: A térhasználat természetesen függ a tartalomtól is. Nézzünk néhány ötletet ehhez kapcsolódva! Például Nagy Imre helyzetét remekül be lehet mutatni a pátszínpaddal: két tűz között áll a főhős, mintha csak egyik oldalon a szovjetek, másik oldalon a tüntetők lennének. Két játéktérrel (alsót és felsőt) használhatunk, ha két külön csoportot szeretnénk párhuzamosan megmutatni, pl. 56 politikusai és közemberei, vagy az ÁVH tagjai felül, a tüntetők alul, esetleg Kádár és Nagy Imre viszonyának bemutatása libikóka-szerűen, hol egyik, hol másik kerül felülre.

Eszközhasználat

Kendő használata csoportmunka során a Kontraszt Műhely egyik drámafoglalkozásán

Nehézség: A tárgyak elvonhatják a játzók figyelmét, ráadásul növelik a tévesztés kockázatát: elfelejtik bevinni őket, eltörnek, elgurulnak vagy eldőlnék

Leírás: Lehetetlen számba venni minden eszközt, ami egy megemlékezésben előkerülhet. Inkább arra hívjuk fel a figyelmet, hogy érdemes szűkmarkúan bánni a tárgyakkal, hiszen könnyen válhatnak akadállyá. Ugyanakkor egy-két jól megválasztott, akár szimbolikus tárgy erős hatással bírhat. Arra is felhívjuk a figyelmet, hogy érdemes látványos, messziről is látható eszközöket választanunk - nagy közönség előtt különösen.

Kapcsolódás '56-hoz: Nézzünk néhány kézenfekvő és kevésbé kézenfekvő tárgyat, ami elindíthatja a gondolatainkat! Zászló, Sztálin-fej, Magyarország térkép, kockakő, régi rádió, röplap, a nagypapa órája, amin megállt az idő. Használhatunk kevésbé konkrét, sokféle jelentéssel felruházható tárgyakat is: kendő, kötél, botok, kenyér, piros, fekete és fehér zsebkendők, csillagszórók.

Jelmezhasználat

Nehézség: Könnyen viszi el a figyelmet a jelmez a tartalomról, és válik ezáltal üres külsőséggé.

Leírás: Nehéz jelmezeiről beszélni egy megemlékezés kapcsán. Inkább szimbolikus ruhadarabokban érdemes gondolkodnunk. Sajátos hatása lehet, ha mindenki feketében van, csak egy személy fehérben. Az egyenruha és az attól való eltérés izgalmas kiemelést tesz lehetővé. A jelmezek világa szintén szerteágazó, ezért itt is egy lehetőséget emelünk ki: amikor a jelmez az adott szereplőt jeleníti meg. Ez a megoldás a bábjáték felé visz minket,

hiszen egy anyagdarabot „ruházunk fel” személyiséggel. Az is megoldás lehet, ha mindenkin csak egy jellegzetes ruha van, amelyek a játék egy pontján a játszóktól elválva jelennek meg a színen.

Kapcsolódás 56-hoz: A bőrkabát, a bakancs, az egyenruha mind lehet jelmez, de egy egyszerű sapka is jelképezheti a börtönbe hurcolt édesapát, aki nagyon hiányzik a családnak.

Előkészítés drámapedagógiai elemekkel

Nehézség: Időigényes, bizonytalanra válhat a műsor kifutása

Leírás: A drámapedagógia eszköztára külön kiadványt érdemelne. Itt csupán arra van lehetőség, hogy néhányat felsoroljunk. Az előkészítés során azért is érdemes alkalmazni, mert sok olyan formára bukkanhatunk, amit végül beépítünk a készülő megemlékezésbe. A műsor résztvevői pedig igazán mély tapasztalatokkal és élményekkel gazdagodhatnak.

- A diákok válasszanak ki az elmondásra szánt versből 5-10 mondatot, sort, ami számukra a legfontosabb.
- Foglalják össze, hogy számukra miről szól a vers.
- Készítsenek egy-egy csoportban állóképet a vers/szöveg egyes részeiről.
- Egy szöveg esetén először érdemes csak külön részekkel dolgozni: tegyük helyzetbe ezeket a részeket, találjuk ki, hogy ki mondhatja kinek. Milyen helyszínen hangozhat el? Milyen érzések jelennek meg benne? Akár készítsenek egy rajzot arról, ami az adott rész hangulatáról eszükbe jut
- Értelmezzük a szöveg címét: szabad asszociáció, kinek mi jut róla az eszébe? Milyen festményt tudnánk elképzelni hozzá?
- Dolgozzunk az ünnephez kapcsolódó fényképekkel, festményekkel, tárgyakkal: ezekről érdemes beszélgetni, akár egy-egy tárgy történetét kitalálni kisebb csoportokban, vajon hogy jutott el az osztályteremig, mi lehetett a legjobb és legrosszabb pillanata, milyen lehetett a tárgy tulajdonosa, stb.
- A témához kötődő saját élmények felidézése, a hangulat megteremtése azáltal, hogy elindulunk a térben. Mozgás közben kérjük az érzés-élmény felidézését, és hogy ez hasson a mozgásra is. Kérhetjük helyszínek, évszakok, napszakok megjelenítését: azt keressük, hogy miként változik ettől a mozgás.
- Állíthatunk az ünnep kapcsán egy érzést a középpontba, például ez lehet 56 kapcsán a félelem: „Mutasd meg, mit éreztél, mit tettél, hogyan viselkedtél, amikor féltél.”
- Kérhetjük, hogy a diákok egyenként fejezzenek be kötött kezdetű mondatokat, például: „Gyakran félek, amikor... Jó lenne, ha a világ... Nagyon boldog lennék, ha...”
- Készítsünk „cselekménymozzanatokát”, emeljük ki a történéseket, cselekvéseket a szövegből. Játsszuk el némajátékban! Hangosítsuk ki a szereplő gondolatait! Szóltassuk meg a szereplőket!
- Keressük meg a versben a lerajzolható dolgokat, majd rajzoljanak is a gyerekek. Szimbólumot, központi tárgyat, stb. Készítsünk ebből kiállítást!
- Játsszunk a ritmussal: tapsoljuk, kopogjuk, járjuk ki a szöveg ritmusát!
- Ismert dallamokkal „énekeljük el” a szöveget, válasszuk ki a vershez legjobban illő dallamot!

- Készíttessünk tárgyakat! Például írjanak levelet a gyerekek az adott történelmi alak nevében! Készítsék el fegyverét, Facebook-profilját, apróhirdetését, stb.

Gabnai Katalin *Drámajátékok* című könyve (GABNAI 2005) hosszabban is foglalkozik ezzel a témával.

Kapcsolódás 56-hoz: Számtalan kapcsolódási pont lehet, amivel érdemes foglalkozni. Olyan helyzeteket, konfliktusokat, problémákat keressünk, amelyekhez a gyerekek tudnak kapcsolódni, és amelyek segítségével alkothatnak: hozzátehetik saját gondolataikat, ötleteiket. Ilyen lehet a félelem, Nagy Imre személye, belső vívódása, egy robbanás idején a szemtanúk gondolatai, egy szovjet katona levele haza, a lázadás, a szabadság és elnyomás fogalma. A téma kapcsán számtalan vers eszünkbe juthat, melyekhez a fenti formák bármelyikét alkalmazhatjuk.

B) Osztályprogram

Az előző csoporthoz képest egy egészen más formát is ajánlunk az iskolai ünnepségek készítőinek figyelmébe, amely általános iskolákban különösen hasznos lehet. Iskolai szintű megemlékezés úgy is készülhet, hogy az egész iskolát megmozgató ünnepség rendkívül rövid, ugyanakkor az osztályteremben (vagy akár azon kívül) minden csoport elmélyülten foglalkozik egy részterülettel. Nem írunk hosszan egy-egy formáról és annak felhasználhatóságáról, inkább csak lehetőségeket villantunk fel:

- Szervezhetünk diákjaink részére az ünnephez kapcsolódó kézműves foglalkozást (megjelenhet benne zászlóvarrás, fegyverkészítés, röplapszerkesztés, a „Szabadság” című installáció/szobor/festmény/közös kép/kiállítás elkészítése).
- Készíthetünk koszorút is a megemlékezés központi alakjának/alakjainak/hőseinek: ez lehet klasszikus virágokból készülő, lehet, hogy apró jelképek helyezkednek el rajta, vagy kis kártyácskák, melyeken kötött kezdetű mondatok vannak (pl. Azért tisztellek, mert..., Azt tanultam tőled, hogy...).
- Előkészíthetünk egy osztálybeszélgetést, de akár egy osztályújságot is egyéni/családi kutatómunkával.
- Megható lehet egy beszélgetés olyan emberrel, akinek vannak saját emlékei a témával kapcsolatban.
- Készíthetünk szerepkártyákat az adott történelmi esemény fontos szereplőiről. A diákok tanulmányozzák az anyagokat. Csoportokban választanak egy-egy hőst, aki számukra a leginkább szimpatikus. A többiek kérdezhetik őket, és a szereplő nevében válaszolniuk kell a csoport tagjainak. Ki kell találnia a többieknek, hogy kire gondolhatott a csoport, kit választottak. Akár pontozni is lehet a helyes találatokat.
- Elvihetjük a diákokat külső helyszínre is: sajátos emlék lehet egy fotó egy köztéri szobornál, ahol mindenki a szobor testtartását utánozza például.
- Össze is kapcsolhatjuk az osztályteremben végzett munkát: egy/több közösen készített koszorúval látogatunk meg egy emlékhelyet.

C) Interaktív közösségi témanap

Szintén általános iskolásoknak ajánljuk elsősorban ezt a formát. Részben hasonlít az előzőhöz, de az lényeges különbség, hogy ebben az esetben a csoportok tevékenységei összekapcsolódnak, akár közös produktum is létrejöhet, ezért is nevezzük közösséginek. Életkori ajánlás nélkül közreadunk néhány ötletet egy lehetséges, több állomásból álló programhoz, amely egyfajta sajátos akadályversenyként is működtethető. Kiegészíthetjük menetlevéllel, pontgyűjtéssel, melynek akár végeredménye, díjátadása is lehet (nyereményként elképzelhető valamilyen közösségi lehetőség, akár egy „szabadnap” az iskolában, amit közös programra használhat fel a legeredményesebb csoport). Egy ilyen „pályákból” álló rendszer kitalálása időigényes folyamat, ugyanakkor a megvalósításba be lehet vonni idősebb diákokat, például szervezhet egy ilyen programot a mindig aktuális nyolcadik évfolyam. Még látványosabb a program, ha a különböző állomásoknak nevet is adunk: A kihívás terme, A félelem terme, A győzelem terme, stb.

Természetesen ez függ az állomás tematikájától. Következzen néhány lehetséges tevékenység:

- A kiinduló állomás minden csoport esetén lehet egy rövid, lényegre törő ismertető anyag (tananyag) bemutatása egy felsőbb évfolyamos diákcsoporthoz segítségével, az életkori sajátosságok figyelembe vételével
- Az állomások között lehet egy kvízkérdéses helyszín, ahol a kérdések épp ehhez az anyaghoz kapcsolódnak
- Kicsiknek megfelelő lehet az, ha a megemlékezéshez kapcsolódó helyszínekről, tárgyokról, személyekről készítünk kirakót. Ezt akár összeköthetjük például a Jigsaw puzzle nevű alkalmazással. Ezt ki is vetíthetjük, így még izgalmasabb lehet a kirakó (például minden osztályközösség négy csoportban dolgozik, és összesítjük az időeredményeiket).
- Egy helyszín szólhat modellezésről (fegyver, katonai jármű, épület egyaránt elképzelhető). Adhatunk ehhez felhasználható/felhasználható eszközöket is, továbbá megköthetjük a rendelkezésre álló időt.
- Készíthetünk akadálypályát székekből, asztalokból, bútorokból a Corvin köz, vagy a Széna tér mintájára. A kerete a játéknak az, hogy a csoport tagjai egy családként küzdenek, és kenyeret kell szerezniük a legrövidebb időn belül.
- Összeköthetjük kidobóval is a megemlékezés témáját: a csoport akkor mehet tovább az állomásról, ha labdával sikerült eltalálni/semlegesíteni a veszélyeket. Ezeket jelképezhetik az idősebb gyerekek, különböző tárgyak, stb.
- „Közösségi szobor” készítésére is kérhetjük a gyerekeket (6-8 fős csoportokat javasolunk, a zárószobor lehet egész csoportos): hozzanak létre magukból egy tankot, egy épületet, egy villamost, stb. Kiköthetjük, hogy a csoport tagjainak össze kell érniük. A szobrokat le is fotózhatjuk, és a záróeseményen levetíthetjük őket, akár zenével összeszerkesztve.
- Készíthetnek a diákok táblákat, transzparenszeket: gyűjthetünk jelszavakat, mondatokat, rigmusokat. A csoport pedig ragaszt, szögez, fest, színt választ, komponál. Az elkészült eszközök szintén felhasználhatóak. Azt is kérhetjük, hogy minden osztály csak egy feliratot válasszon, ami csak az övék lesz. Ezt írják fel több táblára is. A bemutató alkalmával tarthatunk így hangpróbát: ki skandál hangosabban?

- Kialakíthatunk egy hangszobát is, ahol a célunk a lehető leghangosabb osztály kiválasztása. Berendezhetjük a termet faágakkal, botokkal, dióval, kereplőkkel, cintányérral, fakanállal, fazékkal, fedővel. Kitalálhat a közösség témát is, hogy számukra milyen követelés lenne aktuálisan fontos. A hangerő-versenyt filmre is vehetjük, ami szintén lejátszható a közös megemlékezésen.
- Kihívás lehet, ha a nyolcadikosok a hatalmat képviselik, és a terembe érkező csoportnak őket kell legyőzni kötélhúzásban. Gondolkozhatnak stratégián is: mivel lehet gyengíteni a hatalmat? 4-4 fő küzdhet egymással. Vajon hány ember kell az osztályból, hogy legyőzze a négy nyolcadikost?
- Készíthetünk óriásplakátot: egy fa alapra ragasztanak a diákok mondatokat vagy szavakat. Arra keressük a választ, hogy számukra mit jelent a szabadság. Egy-egy gondolat egy-egy levélre kerülhet fel.
- Szervezhetünk kiállítást a korszak tárgyaiból, jellegzetes kifejezéseiből kis leírásokkal: pl. köpeny, építőtábor, TTT, egyentankönyv, rádió, úttörő nyakkendő. A kiállítás anyagával is lehet játszani: írjanak verset a szavak segítségével, egy diák próbáljon elmutogatni egy tárgyat a leírás alapján, a többiek igyekezzenek kitalálni (az idő mérhető), stb.

Az állomásokat vetésforgóban tudják megközelíteni a gyerekek, és a végén egy közös gyűlésen történhet a „beszámoló”, bemutató. Minden bizonnyal tartalmaz és élménydús lehet alsósok számára is egy ilyen program.

D) Egyéni megemlékezés

A negyedik csoportba olyan lehetőségeket gyűjtöttünk, melyek a közösségi megemlékezéseket az egyéni, személyes ünnep felé tolják el. Nem feltétlenül az ötvenhatos események kapcsán érdemes elsősorban használni ezeket a megoldásokat, inkább a kisebb megemlékezések helyettesíthetőek az egyéni formákkal.

- Rendezzünk be egy emlékszobát (kiállítóteret), amit beosztott rend szerint látogatnak az osztályok
- Egy mini olvasókönyvből, melyet előzetesen szerkesztünk meg, egy osztály tagjai választanak kedvencet (érdekes lehet összesíteni a választásokat). Adott esetben létrehozhatunk egy versfalat, amire mindenkinek ki kell tennie, egy versszakot a témához kapcsolódóan. Kellő tanári koordinálással szintén izgalmas felület hozható létre.
- Elkészíthetjük a versfal mintájára a szabadság fáját (azt írják ki a gyerekek előre elkészített levelekre, hogy kinek mit jelent a szabadság).
- Elképzelt történelem (ötvenhat) címmel létrehozhatunk osztályújságot. A kreatív írásgyakorlat során több témát is kérhetünk: Milyen videojáték készülhetne a témához? Milyen lett volna az adott esemény mai eszközökkel? Kik lettünk volna, ha akkor élünk? Milyen fiktív történetet találhatunk ki a történelmi ismeretek alapján? Ebben az esetben is a befogadás egyéni szinten történik.

ÖSSZEZGÉS

Számtalan út áll előttünk, ha ünnepség szervezésébe kezdünk. Bármelyiket is válasszuk, fontos, hogy számunkra is tartogasson meglepetést, titkot, újdonságot. Bízunk abban, hogy a különböző ötletek valóban inspirációt jelentenek majd a kollégáinknak, és ezáltal sok más ötlet is megszületik. A közös gondolkodás pedig folytatódhat a Tanári töltőállomáson (a legnagyobb közösségi oldalon). A Kontraszt Műhely nevében is izgalmas, érzelmes ünnepeket, nagyszerű közösségi élményeket kívánunk az olvasóknak és tanítványainknak!

Bibliográfia

Tomka Miklós, *Hagyományos (vallási) értékek a modern társadalomban*. Educatio 3. (2001), 419–433.

Gabnai Katalin, *Drámajátékok*. Helikon 2005.

Glatz Ferenc, *Ünnepeink 1945- 1990*. História, XIV. évf., 1992/10., 2.

Versek és ünnepek (vál. Hársing Lajos). Kozmosz Könyvek 1967

Bolton, Gavin, *A tanítási dráma elmélete*, Bp., Marczibányi Téri Művelődési Központ, 1993.

Néhány hasznos weboldal

Pesthy Fruzsina Veronika, *Az 1956-os szocialista plakátművészet Magyarországon*. Tipográfiai Diákkonferencia 2008. december, ELTE BTK Művészetelméleti és Médiakutatási Intézet,

http://mgonline.hu/szakdolgozatok/ELTE_BTK_diakkonferencia/tipo2008_pesthy_fruzsina.pdf

Röplapok gyűjteménye, http://www.fszek.hu/56/roplap_tablázat.htm

A Drámapedagógiai Magazin ingyenesen letölthető lapszámai (1991-2014), <http://www.drama.hu/node/212>

A Kontraszt Műhely honlapja, www.kontrasztmuhely.hu